

Raad van de
Europese Unie

Brussel, 11 februari 2026
(OR. en)

15927/25

Interinstitutionele dossiers:
2025/0162 (NLE)
2025/0163 (NLE)

AELE 105
CH 60
MI 955

WETGEVINGSBESLUITEN EN ANDERE INSTRUMENTEN

Betreft: Protocol betreffende de instellingen bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen

---

PROTOCOL BETREFFENDE DE INSTELLINGEN
BIJ DE OVEREENKOMST
TUSSEN DE EUROPESE GEMEENSCHAP EN HAAR LIDSTATEN,
ENERZIJDS,
EN DE ZWITSERSE BONDSSTAAT, ANDERZIJDS,
OVER HET VRIJE VERKEER VAN PERSONEN

DE EUROPESE UNIE, hierna de “Unie” genoemd,

en

DE ZWITSERSE BONDSSTAAT, hierna “Zwitserland” genoemd,

GEZIEN de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen, gedaan te Brussel op 21 juni 1999 (hierna de “Overeenkomst” genoemd), die op 1 juni 2002 in werking is getreden;

GEZIEN het Protocol bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen, met het oog op de deelname, als overeenkomstsluitende partijen, van de Tsjechische Republiek, de Republiek Estland, de Republiek Cyprus, de Republiek Letland, de Republiek Litouwen, de Republiek Hongarije, Malta, de Republiek Polen, de Republiek Slovenië en de Slowaakse Republiek, op grond van hun toetreding tot de Europese Unie, gedaan te Brussel op 26 oktober 2004, dat op 1 april 2006 in werking is getreden;

GEZIEN het Protocol bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen, met het oog op de deelname, als overeenkomstsluitende partijen, van de Republiek Bulgarije en Roemenië, op grond van hun toetreding tot de Europese Unie, gedaan te Brussel op 27 mei 2008, dat op 1 juni 2009 in werking is getreden;

GEZIEN het Protocol bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen, met het oog op de deelname van de Republiek Kroatië als overeenkomstsluitende partij na de toetreding tot de Europese Unie, gedaan te Brussel op 4 maart 2016, dat op 1 januari 2017 in werking is getreden;

OVERWEGENDE DAT door de Unie gesloten overeenkomsten bindend zijn voor de instellingen van de Unie en voor de lidstaten; dit Protocol is derhalve van toepassing op de overeenkomstsluitende partijen, zoals bepaald in de Overeenkomst;

OVERWEGENDE dat de Unie en Zwitserland gebonden zijn door talrijke bilaterale overeenkomsten op verschillende gebieden, die voorzien in specifieke rechten en verplichtingen die in bepaalde opzichten vergelijkbaar zijn met die waarin de Unie voorziet;

ERAAN HERINNEREND dat deze bilaterale overeenkomsten tot doel hebben het concurrentievermogen van Europa te vergroten en nauwere economische banden tussen de overeenkomstsluitende partijen tot stand te brengen, op basis van gelijkheid, wederkerigheid en het algemene evenwicht tussen hun voordelen, rechten en verplichtingen;

VASTBESLOTEN de deelname van Zwitserland aan de interne markt van de Unie te versterken en te verdiepen, op basis van dezelfde regels als die welke gelden voor de interne markt, met behoud van hun onafhankelijkheid en die van hun instellingen en, wat Zwitserland betreft, eerbiediging van de beginselen die voortvloeien uit de directe democratie, het federalisme en het sectorale karakter van zijn deelname aan de interne markt;

OPNIEUW BEVESTIGEND dat de bevoegdheid van het Zwitserse federale hooggerechtshof en alle andere Zwitserse gerechten, alsmede die van de gerechten van de lidstaten en van het Hof van Justitie van de Europese Unie om de Overeenkomst in individuele gevallen uit te leggen, behouden blijft;

BESEFFENDE dat het waarborgen van uniformiteit op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland zowel nu als in de toekomst deelneemt, van belang is,

ZIJN ALS VOLGT OVEREENGEKOMEN:

HOOFDSTUK 1

ALGEMENE BEPALINGEN

ARTIKEL 1

Doelstellingen

1. Dit Protocol heeft tot doel de overeenkomstsluitende partijen en de marktdeelnemers en particulieren meer rechtszekerheid, gelijke behandeling en een gelijk speelveld te bieden op het gebied van de interne markt dat onder het toepassingsgebied van de Overeenkomst valt.

2. Teneinde de in lid 1 bepaalde doelstelling te verwezenlijken, voorziet dit Protocol in nieuwe institutionele oplossingen die een voortdurende en evenwichtige versterking van de economische betrekkingen tussen de overeenkomstsluitende partijen mogelijk maken. Rekening houdend met de beginselen van het internationaal recht zijn in dit Protocol met name institutionele oplossingen voor de Overeenkomst vastgelegd, die gemeenschappelijk zijn voor de bilaterale overeenkomsten die zijn gesloten of zullen worden gesloten op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt, zonder dat het toepassingsgebied of de doelstellingen van de Overeenkomst worden gewijzigd, met name:
  - a) de procedure om de Overeenkomst in overeenstemming te brengen met rechtshandelingen van de Unie die relevant zijn voor de Overeenkomst;

  - b) de eenvormige uitlegging en toepassing van de overeenkomst en van de rechtshandelingen van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen;

- c) het toezicht op en de toepassing van de Overeenkomst; en
- d) de beslechting van geschillen in het kader van de Overeenkomst.

ARTIKEL 2

Verhouding tot de Overeenkomst

1. Dit Protocol, de bijlage daarbij, en het aanhangsel daarbij vormen een integrerend onderdeel van de Overeenkomst.
2. De bij dit Protocol ingetrokken bepalingen van de Overeenkomst worden hieronder opgesomd:
  - a) artikel 16;
  - b) artikel 17; en
  - c) artikel 19.
3. Verwijzingen in de Overeenkomst naar de “Europese Gemeenschap” of naar de “Gemeenschap” worden gelezen als verwijzingen naar de Unie.

ARTIKEL 3

Bilaterale overeenkomsten op gebieden die verband houden met de interne markt
waaraan Zwitserland deelneemt

1. Bestaande en toekomstige bilaterale overeenkomsten tussen de Unie en Zwitserland op gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt, worden beschouwd als een samenhangend geheel waarmee een evenwicht tussen rechten en plichten tussen de Unie en Zwitserland wordt gewaarborgd.
2. De Overeenkomst is een bilaterale overeenkomst op een gebied dat verband houdt met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt.

HOOFDSTUK 2

AFSTEMMING VAN DE OVEREENKOMST OP DE RECHTSHANDELINGEN VAN DE UNIE

ARTIKEL 4

Deelname aan de opstelling van rechtshandelingen van de Unie (“besluitvorming”)

1. Bij het opstellen van een voorstel voor een rechtshandeling van de Unie overeenkomstig het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna “VWEU” genoemd) op het onder de Overeenkomst vallende gebied, stelt de Europese Commissie (hierna “de Commissie” genoemd) Zwitserland daarvan in kennis en raadpleegt zij informeel de deskundigen van Zwitserland op dezelfde wijze als dat zij de deskundigen van de lidstaten van de Unie bij het opstellen van haar voorstellen om advies vraagt.

Op verzoek van een van de overeenkomstsluitende partijen vindt in het bij artikel 14 van de Overeenkomst ingestelde Gemengd Comité (hierna het “Gemengd Comité” genoemd) een voorbereidende gedachtewisseling plaats.

De overeenkomstsluitende partijen plegen op verzoek van een van hen opnieuw overleg met elkaar in het Gemengd Comité op belangrijke momenten van de fase voorafgaand aan de vaststelling van de rechtshandeling door de Unie, in het kader van een voortdurend informatie- en raadplegingsproces.

2. Bij de voorbereiding, overeenkomstig het VWEU, van gedelegeerde handelingen betreffende basishandelingen van het Unierecht op het onder de Overeenkomst vallende gebied, zorgt de Commissie ervoor dat Zwitserland een zo ruim mogelijke deelname aan de voorbereiding van de ontwerpen van die gedelegeerde handelingen heeft en raadpleegt zij de deskundigen van Zwitserland op dezelfde basis als dat zij de deskundigen van de lidstaten van de Unie raadpleegt.

3. Bij de voorbereiding, overeenkomstig het VWEU, van uitvoeringshandelingen betreffende basishandelingen van het recht van de Unie op het onder de Overeenkomst vallende gebied, zorgt de Commissie ervoor dat Zwitserland zoveel als mogelijk deelneemt aan de voorbereiding van de ontwerpen van die uitvoeringshandelingen die op een later tijdstip worden voorgelegd aan de comités die de Commissie bijstaan bij de uitoefening van haar uitvoeringsbevoegdheden, en raadpleegt zij de deskundigen van Zwitserland op dezelfde basis als dat zij de deskundigen van de lidstaten van de Unie raadpleegt.

4. De deskundigen van Zwitserland worden betrokken bij de werkzaamheden van de comités die niet onder de leden 2 en 3 vallen, wanneer dit nodig is om de goede werking van de Overeenkomst te waarborgen.

Het Gemengd Comité stelt een lijst op van deze comités en, in voorkomend geval, van andere comités met soortgelijke kenmerken, en werkt deze bij.

5. Dit artikel is niet van toepassing op rechtshandelingen van de Unie of bepalingen daarvan die binnen het toepassingsgebied van een in artikel 5, lid 7, bedoelde uitzondering vallen.

ARTIKEL 5

Opneming van rechtshandelingen van de Unie

1. Ter waarborging van de rechtszekerheid en de homogeniteit van het recht op het gebied dat verband houdt met de interne markt waaraan Zwitserland op grond van de Overeenkomst deelneemt, zorgen Zwitserland en de Unie ervoor dat de rechtshandelingen van de Unie die op het onder de Overeenkomst vallende gebied worden vastgesteld, zo spoedig mogelijk na de vaststelling ervan in de Overeenkomst worden opgenomen.
2. Rechtshandelingen van de Unie die overeenkomstig lid 4 van dit artikel in de Overeenkomst zijn opgenomen, maken, door de opneming ervan in de Overeenkomst, deel uit van de rechtsorde van Zwitserland, in voorkomend geval met inachtneming van de aanpassingen waartoe het Gemengd Comité heeft besloten.
3. De Unie stelt bij het vaststellen van een rechtshandeling op het onder de overeenkomst vallende gebied Zwitserland daarvan zo spoedig mogelijk via het Gemengd Comité in kennis. Op verzoek van een van de overeenkomstsluitende partijen vindt in het Gemengd Comité een gedachtewisseling over het onderwerp plaats.
4. Het Gemengd Comité handelt overeenkomstig lid 1 van dit artikel door zo spoedig mogelijk een besluit te nemen tot wijziging van de bijlagen I tot en met III bij de Overeenkomst, met inbegrip van de nodige aanpassingen.

5. Onverminderd de leden 1 en 2 van dit artikel kan het Gemengd Comité, indien dit nodig is om de samenhang van de Overeenkomst met de bijlage daarvan, zoals gewijzigd op grond van lid 4 van dit artikel, te waarborgen, voorstellen de Overeenkomst te herzien, ter goedkeuring door de overeenkomstsluitende partijen overeenkomstig hun interne procedures.

6. Verwijzingen in de Overeenkomst naar rechtshandelingen van de Unie die niet langer van kracht zijn, gelden als verwijzingen naar de rechtshandeling van de Unie die strekt tot intrekking, zoals opgenomen in de bijlage bij de Overeenkomst vanaf de inwerkingtreding van het besluit van het Gemengd Comité over de overeenkomstige wijziging van de bijlage bij de Overeenkomst op grond van lid 4 van dit artikel, tenzij in dat besluit anders is bepaald.

7. De in lid 1 bepaalde verplichting is niet van toepassing op rechtshandelingen van de Unie of bepalingen daarvan die onder het toepassingsgebied van een hierna vermelde uitzondering vallen:

de artikelen 5 octies, 5 nonies, 5 decies, 5 undecies, 7 ter, 7 sexies, 7 septies, 7 octies, 7 nonies, en bijlage II, punt II.1, onder a) tot en met c).

8. Met inachtneming van artikel 6 treden besluiten van het Gemengd Comité op grond van lid 4 van dit artikel onmiddellijk in werking, maar in geen geval vóór de datum waarop de desbetreffende rechtshandeling van de Unie in de Unie van toepassing wordt.

9. De overeenkomstsluitende partijen werken gedurende de gehele procedure van dit artikel te goeder trouw samen om de besluitvorming te vergemakkelijken.

10. De Unie en Zwitserland houden rekening met het beginsel van “gelijk loon voor gelijk werk op dezelfde werkplek” en het stelsel van duale handhaving van Zwitserland.

ARTIKEL 6

Nakoming van grondwettelijke verplichtingen door Zwitserland

1. Gedurende de in artikel 5, lid 3, bedoelde gedachtewisseling deelt Zwitserland de Unie mee of een in artikel 5, lid 4, bedoeld besluit vereist dat Zwitserland zijn grondwettelijke verplichtingen nakomt om bindend te worden.

2. Wanneer het in artikel 5, lid 4, bedoelde besluit Zwitserland ertoe verplicht zijn grondwettelijke verplichtingen na te komen om bindend te worden, beschikt Zwitserland over een termijn van ten hoogste twee jaar vanaf de datum van de in lid 1 van dit artikel bedoelde mededeling, behalve wanneer een referendumprocedure wordt gestart, in welk geval die termijn met één jaar wordt verlengd.

3. In afwachting van de mededeling door Zwitserland dat het zijn grondwettelijke verplichtingen is nagekomen, passen de overeenkomstsluitende partijen het in artikel 5, lid 4, bedoelde besluit voorlopig toe, tenzij Zwitserland de Unie meedeelt dat de voorlopige toepassing van dat besluit niet mogelijk is en de redenen daarvoor vermeldt.

De voorlopige toepassing van het in artikel 5, lid 4, bedoeld besluit kan in geen geval plaatsvinden vóór de datum waarop de desbetreffende rechtshandeling van de Unie in de Unie van toepassing wordt.

4. Zwitserland stelt de Unie onverwijld via het Gemengd Comité in kennis zodra het aan zijn in lid 1 bedoelde grondwettelijke verplichtingen heeft voldaan.

5. Het in artikel 5, lid 4, bedoelde besluit treedt in werking op de dag waarop de in lid 4 van dit artikel bepaalde kennisgeving wordt gedaan, maar in geen geval vóór de datum waarop de overeenkomstige rechtshandeling van de Unie in de Unie van toepassing wordt.

HOOFDSTUK 3

UITLEGGING EN TOEPASSING VAN DE OVEREENKOMST

ARTIKEL 7

Beginsel van eenvormige uitlegging

1. Met het oog op de verwezenlijking van de doelstellingen van artikel 1 en overeenkomstig de beginselen van het internationaal publiekrecht worden de bilaterale overeenkomsten op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt en de rechtshandelingen van de Unie waarnaar in dergelijke overeenkomsten wordt verwezen, eenvormig uitgelegd en toegepast op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt.
2. De rechtshandelingen van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen en, voor zover de toepassing daarvan begrippen van het recht van de Unie omvat, de bepalingen van de Overeenkomst worden vóór of na de ondertekening van de Overeenkomst uitgelegd en toegepast overeenkomstig de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie.

ARTIKEL 8

Beginsel van doeltreffende en harmonieuze toepassing

1. De Commissie en de bevoegde Zwitserse autoriteiten werken samen en verlenen elkaar bijstand bij het toezicht op de toepassing van de Overeenkomst. Zij kunnen informatie uitwisselen over de activiteiten van het toezicht op de toepassing van de Overeenkomst. Zij kunnen van gedachten wisselen en kwesties van wederzijds belang bespreken.
2. Elke overeenkomstsluitende partij neemt passende maatregelen om de doeltreffende en harmonieuze toepassing van de Overeenkomst op haar grondgebied te waarborgen.
3. Het toezicht op de toepassing van de Overeenkomst wordt gezamenlijk door de overeenkomstsluitende partijen uitgeoefend in het Gemengd Comité.

Indien de Commissie of de bevoegde Zwitserse autoriteiten kennis krijgen van een geval van onjuiste toepassing, kan de zaak worden voorgelegd aan het Gemengd Comité om tot een aanvaardbare oplossing te komen.

4. De Commissie en de bevoegde Zwitserse autoriteiten zien respectievelijk toe op de toepassing van de Overeenkomst door de andere overeenkomstsluitende partij. De in artikel 10 bepaalde procedure is van toepassing.

Voor zover bepaalde toezichtbevoegdheden van de instellingen van de Unie ten aanzien van één overeenkomstsluitende partij noodzakelijk zijn om de doeltreffende en harmonieuze toepassing van de Overeenkomst te waarborgen, zoals onderzoeks- en beslissingsbevoegdheden, moet de Overeenkomst daarin specifiek voorzien.

ARTIKEL 9

Exclusiviteitsbeginsel

De overeenkomstsluitende partijen verbinden zich ertoe geschillen betreffende de uitlegging of toepassing van de Overeenkomst en van de rechtshandelingen van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen, of, in voorkomend geval, betreffende de overeenstemming met de Overeenkomst van een door de Commissie op basis van de Overeenkomst vastgesteld besluit, niet op een andere manier te beslechten dan in dit Protocol is voorgeschreven.

ARTIKEL 10

Procedure in geval van problemen bij de uitlegging of toepassing

1. In geval van problemen bij de uitlegging of toepassing van de Overeenkomst of van een rechtshandeling van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen, plegen de overeenkomstsluitende partijen overleg in het Gemengd Comité om tot een voor beide partijen aanvaardbare oplossing te komen. Daartoe worden alle nuttige gegevens aan het Gemengd Comité verstrekt om het in staat te stellen de situatie grondig te onderzoeken. Het Gemengd Comité onderzoekt alle mogelijkheden om de goede werking van de Overeenkomst te handhaven.
2. Indien het Gemengd Comité niet in staat is binnen drie maanden na de datum waarop het in lid 1 bedoelde probleem aan het Gemengd Comité is voorgelegd, een oplossing voor het probleem te vinden, kan elk van de overeenkomstsluitende partijen verzoeken dat een scheidsgerecht het geschil beslecht overeenkomstig de in het aanhangsel vastgelegde regels .

3. Wanneer het geschil een vraag opwerpt over de uitlegging of toepassing van een in artikel 7, lid 2, bedoelde bepaling, en indien de uitlegging van die bepaling van belang is voor de beslechting van het geschil en nodig is om een beslissing te kunnen nemen, legt het scheidsgerecht die vraag voor aan het Hof van Justitie van de Europese Unie.

Wanneer het geschil een vraag opwerpt over de uitlegging of toepassing van een bepaling die onder een uitzondering op de in artikel 5, lid 7, bedoelde verplichting tot dynamische aanpassing valt, en het geschil geen betrekking heeft op de uitlegging of toepassing van begrippen van het recht van de Unie, beslecht het scheidsgerecht het geschil zonder verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.

4. Wanneer het scheidsgerecht op grond van lid 3 een vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie voorlegt:

- a) is de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie bindend voor het scheidsgerecht; en
- b) geniet Zwitserland dezelfde rechten als de lidstaten en de instellingen van de Unie en is het op overeenkomstige wijze onderworpen aan dezelfde procedures voor het Hof van Justitie van de Europese Unie.

5. Elke overeenkomstsluitende partij neemt alle nodige maatregelen om de beslissing van het scheidsgerecht te goeder trouw na te leven.

De overeenkomstsluitende partij waarvan het scheidsgerecht heeft vastgesteld dat zij de Overeenkomst niet heeft nageleefd, stelt de andere overeenkomstsluitende partij via het Gemengd Comité in kennis van de maatregelen die zij heeft genomen om gevolg te geven aan de beslissing van het scheidsgerecht.

6. Bij de beslechting van de geschillen die aan het Gemengd Comité worden voorgelegd, wordt te goeder trouw rekening gehouden met de waarborgen die zijn opgenomen in de gemeenschappelijke verklaring betreffende de weigering van sociale bijstand en de beëindiging van het verblijf vóór het verkrijgen van het duurzame verblijfsrecht en in de gemeenschappelijke verklaring betreffende de kennisgeving van indiensttreding welke aan de slotakte bij de Overeenkomst zijn gehecht.

De eerste alinea is van toepassing zolang en voor zover de waarborgen verenigbaar blijven met de desbetreffende rechtshandelingen van de Unie zoals opgenomen in de Overeenkomst. De waarborgen doen geen afbreuk aan de toepassing van artikel 5, lid 1, van dit Protocol.

ARTIKEL 11

Compenserende maatregelen

1. Indien de overeenkomstsluitende partij waarvan het scheidsgerecht heeft vastgesteld dat zij de Overeenkomst niet heeft nageleefd, de andere overeenkomstsluitende partij niet binnen een overeenkomstig artikel IV.2, lid 6, van het aanhangsel vastgestelde redelijke termijn in kennis stelt van de maatregelen die zij heeft genomen om gevolg te geven aan de beslissing van het scheidsgerecht, of indien de andere overeenkomstsluitende partij van mening is dat de meegedeelde maatregelen niet in overeenstemming zijn met de beslissing van het scheidsgerecht, kan die andere overeenkomstsluitende partij evenredige compenserende maatregelen nemen in het kader van de Overeenkomst of van enige andere bilaterale overeenkomst op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt (hierna “compenserende maatregelen” genoemd), om een mogelijke onevenwichtigheid te verhelpen. Die andere overeenkomstsluitende partij stelt de overeenkomstsluitende partij waarvan het scheidsgerecht heeft vastgesteld dat zij zich niet aan de Overeenkomst heeft gehouden, in kennis van de compenserende maatregelen, die in de kennisgeving worden gespecificeerd. Die compenserende maatregelen worden van kracht drie maanden na de datum van de kennisgeving.

2. Indien het Gemengd Comité binnen een maand vanaf de datum van kennisgeving van de voorgenomen compenserende maatregelen geen beslissing heeft genomen om die compenserende maatregelen op te schorten, te wijzigen of nietig te verklaren, kan elke overeenkomstsluitende partij de kwestie van de evenredigheid van die compenserende maatregelen overeenkomstig het aanhangsel aan arbitrage voorleggen.
3. Het scheidsgerecht neemt binnen de in artikel III.8, lid 4, van het aanhangsel vastgestelde termijnen een beslissing.
4. Compenserende maatregelen hebben geen terugwerkende kracht. In het bijzonder blijven de rechten en verplichtingen die personen en marktdeelnemers reeds vóór de inwerkingtreding van de compenserende maatregelen hebben verworven, behouden.

ARTIKEL 12

Samenwerking tussen jurisdicties

1. Om homogene uitlegging te bevorderen, komen het Zwitserse federale hooggerechtshof en het Hof van Justitie van de Europese Unie een dialoog en de nadere voorwaarden daarvan overeen.
2. Zwitserland heeft het recht memories of schriftelijke opmerkingen in te dienen bij het Hof van Justitie van de Europese Unie wanneer een rechterlijke instantie van een lidstaat van de Unie het Hof van Justitie van de Europese Unie van een prejudiciële beslissing verzoekt over een vraag betreffende de uitlegging van de Overeenkomst of van een bepaling van een rechtshandeling van de Unie waarnaar daarin wordt verwezen.

HOOFDSTUK 4

OVERIGE BEPALINGEN

ARTIKEL 13

Financiële bijdrage

1. Zwitserland draagt bij aan de financiering van de activiteiten van de in artikel 1 van de bijlage genoemde agentschappen, informatiesystemen en andere activiteiten van de Unie waartoe het toegang heeft, overeenkomstig dit artikel en de bijlage.

Het Gemengd Comité kan een besluit tot wijziging van de bijlage vaststellen.

2. De Unie kan de deelname van Zwitserland aan de in lid 1 van dit artikel bedoelde activiteiten te allen tijde opschorten indien Zwitserland niet binnen de betalingstermijn betaalt overeenkomstig de in artikel 2 van de bijlage vastgestelde betalingsvoorwaarden.

Indien Zwitserland een betalingstermijn niet in acht neemt, stuurt de Unie Zwitserland een formele aanmaningsbrief. Indien binnen dertig dagen na ontvangst van die formele aanmaningsbrief geen volledige betaling is gedaan, kan de Unie de deelname van Zwitserland aan de desbetreffende activiteit opschorten.

3. De financiële bijdrage bestaat uit de som van:

a) een operationele bijdrage; en

b) een deelnamevergoeding.

4. De financiële bijdrage bestaat in een jaarlijkse financiële bijdrage en is verschuldigd op de data die zijn vermeld in de door de Commissie gedane verzoeken tot storting.

5. De operationele bijdrage is gebaseerd op een verdeelsleutel die wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het bruto binnenlands product (hierna “bbp” genoemd) van het Zwitserland tegen marktprijzen en het bbp van de Europese Unie tegen marktprijzen.

Daartoe zijn de cijfers voor het bbp tegen marktprijzen van de overeenkomstsluitende partijen de meest recente dergelijke cijfers die beschikbaar zijn op 1 januari van het jaar waarin de jaarlijkse betaling wordt verricht, zoals verstrekt door het Bureau voor de Statistiek van de Europese Unie, met inachtneming van de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat over samenwerking op het gebied van statistiek, gedaan te Luxemburg op 26 oktober 2004. Indien die Overeenkomst niet langer van toepassing is, wordt het bbp van Zwitserland vastgesteld op basis van gegevens van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

6. De operationele bijdrage voor elk agentschap van de Unie wordt berekend door de verdeelsleutel toe te passen op zijn jaarlijkse goedgekeurde begroting die is opgenomen in de desbetreffende begrotingsonderde(e)l(en) voor subsidies van de Unie voor het betrokken jaar, waarbij voor elk agentschap rekening wordt gehouden met eventuele aangepaste operationele bijdragen als omschreven in artikel 1 van de bijlage.

De operationele bijdrage voor de informatiesystemen en andere activiteiten wordt berekend door de verdeelsleutel toe te passen op de desbetreffende begroting van het betrokken jaar, zoals vermeld in de documenten ter uitvoering van de begroting, zoals werkprogramma's of contracten.

Alle referentiebedragen zijn gebaseerd op vastleggingskredieten.

7. De jaarlijkse deelnamevergoeding bedraagt 4 % van de jaarlijkse operationele bijdrage zoals berekend overeenkomstig de leden 5 en 6.
8. De Commissie verstrekt Zwitserland adequate informatie over de berekening van zijn financiële bijdrage. Die informatie wordt verstrekt met inachtneming van de regels van de Unie inzake vertrouwelijkheid en gegevensbescherming.
9. Alle financiële bijdragen door Zwitserland of betalingen van de Unie en de berekening van verschuldigde of te ontvangen bedragen, worden in EUR verricht.
10. Wanneer de inwerkingtreding van dit Protocol niet samenvalt met het begin van een kalenderjaar, wordt de operationele bijdrage van Zwitserland voor het betrokken jaar aangepast volgens de in artikel 5 van de bijlage vastgestelde methode en betalingswijzen.
11. De bijlage bevat nadere bepalingen voor de toepassing van dit artikel.
12. Drie jaar na de inwerkingtreding van dit Protocol, en vervolgens om de drie jaar, evalueert het Gemengd Comité de voorwaarden voor de deelname van Zwitserland als omschreven in artikel 1 van de bijlage en past het deze zo nodig aan.

ARTIKEL 14

Verwijzingen naar grondgebieden

Wanneer de in de Overeenkomst opgenomen rechtshandelingen van de EU verwijzingen bevatten naar het grondgebied van de “Europese Unie”, van de “Unie”, van de “gemeenschappelijke markt” of van de “interne markt”, worden deze verwijzingen voor de toepassing van de Overeenkomst begrepen als verwijzingen naar de in artikel 24 van de Overeenkomst bedoelde grondgebieden.

ARTIKEL 15

Verwijzingen naar onderdanen van de lidstaten van de Unie

Wanneer de in de Overeenkomst opgenomen rechtshandelingen van de Unie verwijzingen bevatten naar onderdanen van de lidstaten van de Unie, worden de verwijzingen voor de toepassing van de Overeenkomst begrepen als verwijzingen naar onderdanen van de lidstaten van de Unie en van Zwitserland.

ARTIKEL 16

Inwerkingtreding en uitvoering van de rechtshandelingen van de Unie

Bepalingen van de in de Overeenkomst opgenomen rechtshandelingen van de Unie betreffende de inwerkingtreding of uitvoering ervan zijn niet relevant voor de toepassing van de Overeenkomst.

De termijnen en data voor Zwitserland om de besluiten tot opneming van rechtshandelingen van de Unie in de Overeenkomst in werking te doen treden en uit te voeren, vloeien voort uit artikel 5, lid 8, en artikel 6, lid 5, alsook uit bepalingen inzake overgangsregelingen.

ARTIKEL 17

Adressaten van de rechtshandelingen van de Unie

bepalingen van de in de Overeenkomst opgenomen rechtshandelingen van de Unie waarin wordt aangegeven dat zij aan de lidstaten van de Unie zijn gericht, zijn niet relevant voor de toepassing van de Overeenkomst.

HOOFDSTUK 5

SLOTBEPALINGEN

ARTIKEL 18

Uitvoering

1. De overeenkomstsluitende partijen treffen alle algemene of bijzondere maatregelen teneinde te voldoen aan de verplichtingen die voortvloeien uit de Overeenkomst en onthouden zich ervan maatregelen te nemen die de verwezenlijking van de doelstellingen daarvan in gevaar zouden kunnen brengen.

2. De overeenkomstsluitende partijen treffen alle nodige maatregelen om het beoogde resultaat te waarborgen van de rechtshandelingen van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen, en onthouden zich van alle maatregelen die de verwezenlijking van de doelstellingen daarvan in gevaar zouden kunnen brengen.

ARTIKEL 19

Inwerkingtreding

1. Dit Protocol wordt door de Unie en Zwitserland bekrachtigd of goedgekeurd overeenkomstig hun eigen procedures. De Unie en Zwitserland stellen elkaar in kennis van de voltooiing van de interne procedures die nodig zijn voor de inwerkingtreding van dit Protocol.

2. Dit Protocol treedt in werking op de eerste dag van de tweede maand volgende op de datum van de laatste kennisgeving met betrekking tot de onderstaande instrumenten:

- a) Protocol van wijziging bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen;
- b) Protocol betreffende de instellingen bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake luchtvervoer;
- c) Protocol van wijziging bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake luchtvervoer;

- d) Protocol inzake staatssteun bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake luchtvervoer;
- e) Protocol betreffende de instellingen bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake het goederen- en personenvervoer per spoor en over de weg;
- f) Protocol van wijziging bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake het goederen- en personenvervoer per spoor en over de weg;
- g) Protocol inzake staatssteun bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake het goederen- en personenvervoer per spoor en over de weg;
- h) Protocol van wijziging bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake de handel in landbouwproducten;
- i) Protocol betreffende de instellingen bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake wederzijdse erkenning van de overeenstemmingsbeoordeling;
- j) Protocol van wijziging bij de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake wederzijdse erkenning van de overeenstemmingsbeoordeling;
- k) Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Zwitserse Bondsstaat betreffende de financiële bijdrage van Zwitserland tot het terugbrengen van economische en sociale verschillen in de Europese Unie;

- l) Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over de deelname van de Zwitserse Bondsstaat aan programma's van de Unie;

- m) Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Zwitserse Bondsstaat betreffende de voorwaarden voor de deelname van de Zwitserse Bondsstaat aan het Agentschap van de Europese Unie voor het ruimtevaartprogramma.

ARTIKEL 20

Wijziging en opzegging

1. Dit Protocol kan in onderlinge overeenstemming tussen de Unie en Zwitserland op elk moment worden gewijzigd.

2. Wanneer de Overeenkomst wordt opgezegd overeenkomstig artikel 25, lid 3, van de Overeenkomst, houdt dit Protocol op van kracht te zijn op de in artikel 25, lid 4, van de Overeenkomst bedoelde datum.

3. Wanneer de Overeenkomst ophoudt van kracht te zijn, worden de rechten en verplichtingen die natuurlijke personen en marktdeelnemers reeds vóór de datum van beëindiging van de Overeenkomst uit hoofde van de Overeenkomst hebben verworven, gehandhaafd. De Unie en Zwitserland treffen in onderling overleg een regeling voor gevallen waarin rechten nog niet volledig zijn verworven.

Dit Protocol is opgesteld in tweevoud in de Bulgaarse, de Deense, de Duitse, de Engelse, de Estse, de Finse, de Franse, de Griekse, de Hongaarse, de Ierse, de Italiaanse, de Kroatische, de Letse, de Litouwse, de Maltese, de Nederlandse, de Poolse, de Portugese, de Roemeense, de Sloveense, de Slowaakse, de Spaanse, de Tsjechische en de Zweedse taal, waarbij alle teksten gelijkelijk authentiek zijn.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe naar behoren gemachtigd, dit Protocol hebben ondertekend.

Gedaan te ..., op ... in het jaar ...

Voor de Europese Unie

Voor de Zwitserse Bondsstaat

BIJLAGE INZAKE DE TOEPASSING VAN ARTIKEL 13 VAN HET PROTOCOL

ARTIKEL 1

Lijst van de activiteiten van de agentschappen, informatiesystemen en andere activiteiten van de Unie waaraan Zwitserland financieel moet bijdragen

Zwitserland draagt financieel bij aan:

a) agentschappen:

geen.

b) informatiesystemen:

Europees netwerk van diensten voor arbeidsvoorziening (EURES), opgericht bij Verordening (EU) 2016/589 van het Europees Parlement en de Raad van 13 april 2016 inzake een Europees netwerk van diensten voor arbeidsvoorziening (EURES), de toegang van werknemers tot mobiliteitsdiensten en de verdere integratie van de arbeidsmarkten en tot wijziging van Verordeningen (EU) nr. 492/2011 en (EU) nr. 1296/2013 (PB L 107 van 22.4.2016, blz. 1), zoals van toepassing overeenkomstig bijlage I bij de Overeenkomst;

systeem voor de elektronische uitwisseling van gegevens betreffende sociale zekerheid (EESSI), zoals ingesteld bij Verordening (EG) nr. 883/2004 (PB L 166 van 30.4.2004, blz. 1), gerectificeerd bij PB L 200 van 7.6.2004, blz. 1 en PB L 204 van 4.8.2007, blz. 30) en Verordening (EG) nr. 987/2009 (PB L 284 van 30.10.2009, blz. 1), zoals van toepassing overeenkomstig bijlage II bij de Overeenkomst;

Informatiesysteem interne markt (IMI), opgericht bij Verordening (EU) nr. 1024/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 betreffende de administratieve samenwerking via het Informatiesysteem interne markt en tot intrekking van Beschikking 2008/49/EG van de Commissie (PB L 316 van 14.11.2012, blz. 1), zoals van toepassing overeenkomstig de bijlagen I en III bij de Overeenkomst.

- c) andere activiteiten:
geen.

ARTIKEL 2

Betalingsvoorwaarden

1. De op grond van artikel 13 van het Protocol verschuldigde betalingen worden verricht overeenkomstig dit artikel.
2. Bij het doen van het verzoek tot storting van het begrotingsjaar deelt de Commissie Zwitserland de volgende informatie mee:
  - a) het bedrag van de operationele bijdrage; en

b) het bedrag van de deelnamevergoeding.

3. De Commissie deelt Zwitserland zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk op 16 april van elk begrotingsjaar de volgende informatie mee met betrekking tot de deelname van Zwitserland:

a) de bedragen aan vastleggingskredieten van de goedgekeurde jaarlijkse begroting van de Unie die zijn opgenomen in de desbetreffende begrotingsonderde(e)l(en) voor subsidies van de Unie voor het betrokken jaar voor elk agentschap van de Unie, waarbij voor elk agentschap rekening wordt gehouden met eventuele gecorrigeerde operationele bijdragen als omschreven in artikel 1 van deze bijlage, en de bedragen aan vastleggingskredieten met betrekking tot de goedgekeurde begroting van de Unie van het betrokken jaar voor de relevante begroting van de informatiesystemen en andere activiteiten, met betrekking tot de deelname van Zwitserland overeenkomstig artikel 1 van deze bijlage;

b) het bedrag van de kosten van deelname als bedoeld in artikel 13, lid 7, van het Protocol; en

c) met betrekking tot agentschappen, in jaar N+1, de bedragen aan begrotingsvastleggingen die zijn gedaan voor vastleggingskredieten die in jaar N zijn toegestaan op de desbetreffende begrotingsonderde(e)l(en) voor subsidies van de Unie met betrekking tot de jaarlijkse begroting van de Unie, opgenomen in de desbetreffende begrotingsonderde(e)l(en) voor subsidies van de Unie van jaar N.

4. Op basis van haar ontwerpbegroting verstrekt de Commissie zo spoedig mogelijk en uiterlijk op 1 september van het begrotingsjaar een raming van informatie uit hoofde van lid 3, punten a) en b).

5. De Commissie doet uiterlijk op 16 april en, indien van toepassing op het desbetreffende agentschap of informatiesysteem of de desbetreffende andere activiteit, ten vroegste op 22 oktober en uiterlijk op 31 oktober van elk begrotingsjaar, een verzoek tot storting aan Zwitserland dat overeenstemt met de bijdrage van Zwitserland in het kader van de Overeenkomst voor elk van de agentschappen, informatiesystemen en andere activiteiten waaraan Zwitserland deelneemt.

6. Het (de) in lid 5 bedoelde verzoek(en) tot storting wordt (worden) als volgt in tranches gestructureerd:

a) de eerste tranche van elk jaar in verband met het uiterlijk op 16 april gedane verzoek tot storting komt overeen met een bedrag dat gelijk is aan het equivalent van de in lid 4 bedoelde raming van de jaarlijkse financiële bijdrage van het agentschap, het informatiesysteem of andere desbetreffende activiteit;

Zwitserland betaalt het bedrag van dit verzoek tot storting uiterlijk 60 dagen na het verzoek tot storting.

b) indien van toepassing, stemt de tweede tranche van het jaar met betrekking tot het op zijn vroegst op 22 oktober en uiterlijk op 31 oktober gedane verzoek tot storting overeen met het verschil tussen het in lid 4 bedoelde bedrag en het in lid 5 bedoelde bedrag indien het in lid 5 bedoelde bedrag hoger is.

Zwitserland betaalt het in dit verzoek tot storting vermelde bedrag uiterlijk op 21 december.

Voor elk verzoek tot storting kan Zwitserland afzonderlijke betalingen verrichten voor elk agentschap, elke informatiesysteem of elke andere activiteit.

7. Voor het eerste jaar van de uitvoering van het Protocol doet de Commissie binnen 90 dagen na de inwerkingtreding van het Protocol een enkel verzoek tot storting.

Zwitserland betaalt het bedrag van het verzoek tot storting uiterlijk zestig dagen na het verzoek tot storting.

8. Voor elke te late betaling van de financiële bijdrage betaalt Zwitserland vanaf de vervaldag tot de datum van volledige betaling van het uitstaande bedrag achterstandsrente over dat uitstaande bedrag.

De rentevoet voor op de vervaldag te ontvangen, nog niet betaalde bedragen is het door de Europese Centrale Bank op haar basisherfinancieringstransacties toegepaste percentage dat geldt op de eerste dag van de maand van de vervaldag, zoals gepubliceerd in het *Publicatieblad van de Europese Unie*, C-serie, of 0 % als dat hoger is, plus 3,5 procentpunt.

ARTIKEL 3

Aanpassing van de financiële bijdrage van Zwitserland aan de agentschappen van de Unie in het licht van de uitvoering

De financiële bijdrage van Zwitserland aan de agentschappen van de Unie wordt aangepast in het jaar N+1, wanneer de initiële operationele bijdrage naar boven of naar beneden wordt bijgesteld met het verschil tussen de initiële operationele bijdrage en een aangepaste bijdrage die wordt berekend door de verdeelsleutel van jaar N toe te passen op het bedrag van de vastleggingen die zijn gedaan voor vastleggingskredieten die in jaar N zijn toegestaan in het kader van de desbetreffende begrotingsonderde(e)l(en) voor subsidies van de Unie. In voorkomend geval wordt bij het verschil voor elk agentschap rekening gehouden met de op percentages gebaseerde aangepaste operationele bijdrage zoals bedoeld in artikel 1.

ARTIKEL 4

Bestaande regelingen

Artikel 13 van het Protocol en deze bijlage zijn niet van toepassing op specifieke regelingen tussen Zwitserland en de Unie die financiële bijdragen van Zwitserland omvatten. De agentschappen, informatiesystemen en andere activiteiten die onder dergelijke regelingen vallen, zijn:

- Mutual Information System on Social Protection (MISSOC), overeenkomstig de respectieve contractuele regelingen van Zwitserland en van de Commissie met het secretariaat van het MISSOC.

ARTIKEL 5

Overgangsregelingen

Indien de datum van inwerkingtreding van het Protocol niet 1 januari is, is dit artikel van toepassing in afwijking van artikel 2.

Voor het eerste jaar van uitvoering van het Protocol wordt, met betrekking tot de voor het betrokken jaar verschuldigde operationele bijdrage voor het betrokken agentschap of informatiesysteem of de betrokken andere activiteit, zoals vastgesteld overeenkomstig artikel 13 van het Protocol en de artikelen 1, 2 en 3 van deze bijlage, de operationele bijdrage *pro rata temporis* verlaagd door het bedrag van de verschuldigde jaarlijkse operationele bijdrage te vermenigvuldigen met de verhouding tussen:

- a) het aantal kalenderdagen vanaf de datum van inwerkingtreding van het Protocol tot en met 31 december van het betrokken jaar; en
- b) het totale aantal kalenderdagen van het betrokken jaar.

AANHANGSEL BETREFFENDE HET SCHEIDSGERECHT

HOOFDSTUK I

VOORAFGAANDE BEPALINGEN

ARTIKEL I.1

Toepassingsgebied

Indien een van de overeenkomstsluitende partijen (hierna de “partijen” genoemd) overeenkomstig artikel 10, lid 2, of artikel 11, lid 2, van het Protocol een geschil aan arbitrage onderwerpt of overeenkomstig artikel 14 bis, lid 2 of 4, van de Overeenkomst een zaak aan arbitrage onderwerpt, zijn de regels van dit aanhangsel van toepassing.

ARTIKEL I.2

Griffie en secretariaatsdiensten

Het Internationaal Bureau van het Permanent Hof van Arbitrage in Den Haag (hierna het “Internationaal Bureau” genoemd) vervult de functie van griffie en verleent de nodige secretariaatsdiensten.

ARTIKEL I.3

Kennisgevingen en berekening van termijnen

1. Kennisgevingen, met inbegrip van mededelingen of voorstellen, kunnen worden verzonden met elk communicatiemiddel dat de verzending ervan bevestigt of waarmee zij kunnen worden gecertificeerd.
2. Dergelijke kennisgevingen mogen alleen elektronisch worden verzonden als een adres specifiek voor dit doel is aangewezen of geautoriseerd door een partij.
3. Deze aan de partijen betekende kennisgevingen worden, voor Zwitserland, verzonden naar de afdeling Europa van het Zwitserse ministerie van Buitenlandse Zaken en, voor de Unie, naar de Juridische Dienst van de Commissie.

4. De in dit aanhangsel vastgestelde termijnen gaan in op de dag nadat een gebeurtenis of een handeling heeft plaatsgevonden. Indien de laatste dag waarop een document kan worden ingediend, op een niet-werkdag van de instellingen van de Europese Unie of van de overheid van Zwitserland valt, eindigt de periode van indiening van het document op de eerstvolgende werkdag. Niet-werkdagen die binnen de termijn vallen, worden meegeteld.

ARTIKEL I.4

Kennisgeving van arbitrage

1. De partij die het initiatief neemt om gebruik te maken van arbitrage (hierna de “verzoeker” genoemd) doet de wederpartij (hierna de “verweerder” genoemd) en het Internationaal Bureau een kennisgeving van arbitrage toekomen.
2. De arbitrageprocedure wordt geacht een aanvang te nemen op de dag na die waarop de verweerder de kennisgeving van arbitrage ontvangt.
3. De kennisgeving van arbitrage bevat de volgende informatie:
  - a) het verzoek dat het geschil aan arbitrage wordt onderworpen;
  - b) de namen en contactgegevens van de partijen;
  - c) de naam en het adres van de gemachtigde(n) van de verzoeker;

- d) de rechtsgrondslag van de procedure (artikel 10, lid 2, of artikel 11, lid 2, van het Protocol) en:
- i) in de in artikel 10, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen, de kwestie die aan het geschil ten grondslag ligt, zoals officieel ter beslechting op de agenda van het Gemengd Comité geplaatst overeenkomstig artikel 10, lid 1, van het Protocol; en
  - ii) in de in artikel 11, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen, de beslissing van het scheidsgerecht, de in artikel 10, lid 5, van het Protocol bedoelde uitvoeringsmaatregelen en de betwiste compenserende maatregelen;
  - iii) in de in artikel 14 bis, leden 2 en 4, van de Overeenkomst bedoelde gevallen, de vermeende moeilijkheden overeenkomstig artikel 14 bis, lid 2, van de Overeenkomst;
- e) de aanduiding van de regels die het geschil hebben veroorzaakt of daarop betrekking hebben;
- f) een korte beschrijving van het geschil; en
- g) de aanwijzing van een arbiter of, indien vijf arbiters moeten worden benoemd, de aanwijzing van twee arbiters.

4. In de in artikel 10, lid 3, van het Protocol bedoelde gevallen kan de kennisgeving van arbitrage ook informatie bevatten over de noodzaak van een verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.

5. Vorderingen betreffende de toereikendheid van de kennisgeving van arbitrage vormen geen beletsel voor de instelling van het scheidsgerecht. Het geschil wordt definitief beslecht door het scheidsgerecht.

ARTIKEL I.5

Antwoord op de kennisgeving van arbitrage

1. Binnen 60 dagen na ontvangst van de kennisgeving van arbitrage zendt de verweerder de verzoeker en het Internationaal Bureau een antwoord op de kennisgeving van arbitrage, dat de volgende informatie bevat:
  - a) de namen en contactgegevens van de partijen;
  - b) de naam en het adres van de gemachtigde(n) van de verweerder;
  - c) een antwoord op de informatie in de kennisgeving van arbitrage overeenkomstig artikel I.4, lid 3, punten d), e) en f); en
  - d) de aanwijzing van een arbiter of, indien vijf arbiters moeten worden benoemd, de aanwijzing van twee arbiters.
2. In de in artikel 10, lid 3, van het Protocol bedoelde gevallen kan het antwoord op de kennisgeving van arbitrage ook een antwoord bevatten op de informatie in de kennisgeving van arbitrage overeenkomstig artikel I.4, lid 4, van dit aanhangsel en informatie betreffende de noodzaak van een verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.
3. Het ontbreken van, of een onvolledig of te laat antwoord van de verweerder op de kennisgeving van arbitrage vormt geen beletsel voor de instelling van een scheidsgerecht. Het geschil wordt definitief beslecht door het scheidsgerecht.

4. Indien de verweerder in zijn antwoord op de kennisgeving van arbitrage verzoekt dat het scheidsgerecht uit vijf arbiters bestaat, wijst de verzoeker binnen dertig dagen na ontvangst van het antwoord op de kennisgeving van arbitrage een extra arbiter aan.

ARTIKEL I.6

Vertegenwoordiging en bijstand

1. De partijen worden voor het scheidsgerecht vertegenwoordigd door een of meer gemachtigden. De gemachtigden kunnen worden bijgestaan door raadslieden of advocaten.
2. Elke wijziging van de gemachtigden of hun adressen wordt ter kennis gebracht van de wederpartij, het Internationaal Bureau en het scheidsgerecht. Het scheidsgerecht kan te allen tijde, op eigen initiatief of op verzoek van een partij, verzoeken om bewijs van de aan de gemachtigden van de partijen verleende bevoegdheden.

HOOFDSTUK II

SAMENSTELLING VAN HET SCHEIDSGERECHT

ARTIKEL II.1

Aantal arbiters

Het scheidsgerecht bestaat uit drie arbiters. Indien de verzoeker in zijn kennisgeving van arbitrage of de verweerder in zijn antwoord op de kennisgeving van arbitrage daarom verzoekt, bestaat het scheidsgerecht uit vijf arbiters.

ARTIKEL II.2

Aanwijzing van arbiters

1. Indien drie arbiters moeten worden benoemd, wijst elk van de partijen een arbiter aan. De twee door de partijen aangewezen arbiters wijzen de derde arbiter aan, die het voorzitterschap van het scheidsgerecht bekleedt.
2. Indien vijf arbiters moeten worden benoemd, wijst elk van de partijen twee arbiters aan. De vier door de partijen benoemde arbiters wijzen de vijfde arbiter aan, die het voorzitterschap van het scheidsgerecht bekleedt.

3. Indien de arbiters binnen dertig dagen na de benoeming van de laatste door de partijen aangewezen arbiter geen overeenstemming hebben bereikt over de aanwijzing van de voorzitter van het scheidsgerecht, wordt de voorzitter benoemd door de secretaris-generaal van het Permanent Hof van Arbitrage.

4. Om te helpen bij de selectie van arbiters voor de samenstelling van het scheidsgerecht, wordt een indicatieve lijst van personen met de in lid 6 bedoelde kwalificaties opgesteld en indien nodig geactualiseerd, die gemeenschappelijk is voor alle bilaterale overeenkomsten op gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt, alsook voor de Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Zwitserse Bondsstaat inzake gezondheid (hierna de “gezondheidsovereenkomst” genoemd), de Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en de Zwitserse Bondsstaat inzake de handel in landbouwproducten, gedaan te Luxemburg op 21 juni 1999 (hierna de “overeenkomst inzake de handel in landbouwproducten” genoemd), en de Overeenkomst tussen de Europese Unie en de Zwitserse Bondsstaat betreffende de regelmatige financiële bijdrage van Zwitserland tot het terugbrengen van economische en sociale verschillen in de Europese Unie (hierna de “overeenkomst betreffende de regelmatige financiële bijdrage van Zwitserland” genoemd). Voor de toepassing van de Overeenkomst stelt het Gemengd Comité door middel van een besluit die lijst vast en actualiseert die.

5. Indien een partij verzuimt een arbiter aan te wijzen, benoemt de secretaris-generaal van het Permanent Hof van Arbitrage die arbiter uit de in lid 4 bedoelde lijst. Bij gebreke van een dergelijke lijst wordt de arbiter door middel van loting door de secretaris-generaal van het Permanent Hof van Arbitrage benoemd uit de personen die voor de toepassing van lid 4 formeel door één partij of door beide partijen zijn voorgedragen.

6. De personen die het scheidsgerecht vormen, zijn hooggekwalificeerde personen, met of zonder banden met de partijen, wier onafhankelijkheid en afwezigheid van belangenconflicten gewaarborgd zijn en die over een brede ervaring beschikken. Zij beschikken met name over aantoonbare deskundigheid op het gebied van recht en aangelegenheden die onder deze Overeenkomst vallen; zij aanvaarden geen instructies van een van de partijen; en zij treden op persoonlijke titel op en aanvaarden geen instructies van enige organisatie of regering met betrekking tot aangelegenheden die verband houden met het geschil. De voorzitter van het scheidsgerecht beschikt ook over ervaring met procedures voor geschillenbeslechting.

ARTIKEL II.3

Verklaringen van arbiters

1. Een persoon die in aanmerking komt voor benoeming als arbiter, meldt alle omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot gegronde twijfels over zijn onpartijdigheid of onafhankelijkheid. Vanaf de aanstelling en gedurende de gehele arbitrageprocedure meldt de arbiter dergelijke omstandigheden onverwijld aan de partijen en aan de andere arbiters, indien de arbiter dit nog niet heeft gedaan.
2. Een arbiter kan worden ontslagen indien er omstandigheden zijn die gegronde twijfel kunnen doen rijzen over zijn onpartijdigheid of onafhankelijkheid.
3. Een partij kan alleen verzoeken om ontslag van een door haar benoemde arbiter om redenen die haar na die benoeming bekend worden.
4. Indien een arbiter nalaat te handelen of indien het voor een arbiter in rechte en in feite onmogelijk is zijn rol te vervullen, is de in artikel II.4 vastgestelde procedure voor het ontslag van arbiters van toepassing.

ARTIKEL II.4

Ontslag van arbiters

1. Elke partij die een arbiter wenst te ontslaan, dient een verzoek tot ontslag in binnen dertig dagen na de datum waarop zij in kennis is gesteld van de benoeming van die arbiter of binnen dertig dagen na de datum waarop zij kennis krijgt van de in artikel II.3 bedoelde omstandigheden.
2. Het verzoek tot ontslag wordt toegezonden aan de wederpartij, aan de arbiter om wier ontslag wordt verzocht, aan de andere arbiters en aan het Internationaal Bureau. In het verzoek worden de redenen voor het verzoek tot ontslag uiteengezet.
3. Wanneer een verzoek tot ontslag is ingediend, kan de wederpartij het verzoek tot ontslag aanvaarden. De betrokken arbiter kan ook aftreden. Aanvaarding of aftreding betekent niet dat de redenen voor het verzoek tot ontslag worden erkend.
4. Indien de wederpartij binnen 15 dagen na de datum van kennisgeving van het verzoek tot ontslag het verzoek tot ontslag niet aanvaardt of de betrokken arbiter niet aftreedt, kan de partij die om het ontslag verzoekt, de secretaris-generaal van het Permanent Hof van Arbitrage verzoeken een beslissing over het ontslag te nemen.
5. Tenzij de partijen anders overeenkomen, worden in het in lid 4 bedoelde besluit de redenen voor dat besluit vermeld.

ARTIKEL II.5

Vervanging van een arbiter

1. Met inachtneming van lid 2 van dit artikel wordt, indien een arbiter tijdens de arbitrageprocedure moet worden vervangen, een vervanger benoemd of geselecteerd overeenkomstig de procedure van artikel II.2 die van toepassing is op de benoeming of selectie van de te vervangen arbiter. Die procedure is ook van toepassing wanneer een partij geen gebruik heeft gemaakt van haar recht om de te vervangen arbiter te benoemen of aan de benoeming deel te nemen.
2. Indien een arbiter wordt vervangen, wordt de procedure hervat in de fase waarin de vervangen arbiter is opgehouden zijn taken uit te voeren, tenzij het scheidsgerecht anders beslist.

ARTIKEL II.6

Uitsluiting van aansprakelijkheid

Behalve in geval van opzettelijk wangedrag of grove nalatigheid, zien de partijen, voor zover het toepasselijke recht dit toestaat, af van elke vordering tegen de arbiters wegens enige handeling of nalatigheid in verband met de arbitrage.

HOOFDSTUK III

ARBITRAGEPROCEDURE

ARTIKEL III.1

Algemene bepalingen

1. De datum van instelling van het scheidsgerecht is de datum waarop de laatste arbiter zijn benoeming heeft aanvaard.
2. Het scheidsgerecht ziet erop toe dat de partijen gelijk worden behandeld en dat beide partijen in een passende fase van de procedure voldoende in de gelegenheid worden gesteld hun rechten te doen gelden en hun zaak uiteen te zetten. Het scheidsgerecht voert de procedure zodanig uit dat vertragingen en onnodige uitgaven worden vermeden en dat het geschil tussen de partijen wordt beslecht.
3. Tenzij het scheidsgerecht anders beslist, wordt een hoorzitting georganiseerd nadat de partijen zijn gehoord.
4. Wanneer een partij een mededeling aan het scheidsgerecht toezendt, doet zij dit via het Internationaal Bureau en zendt zij tegelijkertijd een kopie toe aan de wederpartij. Het Internationaal Bureau zendt een kopie van die mededeling toe aan elk van de arbiters.

ARTIKEL III.2

Plaats van arbitrage

De plaats van arbitrage is Den Haag. Het scheidsgerecht kan, indien uitzonderlijke omstandigheden zulks vereisen, op een andere plaats bijeenkomen die het voor zijn beraadslagingen passend acht.

ARTIKEL III.3

Taal

1. De talen van de procedure zijn Frans en Engels.
2. Het scheidsgerecht kan gelasten dat alle bij de conclusie van eis of de conclusie van antwoord gevoegde documenten en alle verdere documenten die tijdens de procedure worden geproduceerd en in hun oorspronkelijke taal worden overgelegd, vergezeld gaan van een vertaling in een van de proceduretalen.

ARTIKEL III.4

Conclusie van eis

1. De verzoeker zendt zijn conclusie van eis schriftelijk toe aan de verweerder en aan het scheidsgerecht via het Internationaal Bureau, binnen de door het scheidsgerecht vastgestelde termijn. De verzoeker kan besluiten zijn in artikel I.4 bedoelde kennisgeving van arbitrage als een conclusie van eis te beschouwen, mits deze ook voldoet aan alle in de leden 2 en 3 van dit artikel vermelde vereisten.

2. De conclusie van eis bevat de volgende informatie:
  - a) de in artikel I.4, lid 3, punten b) tot en met f), beschreven informatie;
  - b) een uiteenzetting van de tot staving van de vordering aangevoerde feiten; en
  - c) de juridische argumenten die tot staving van de vordering zijn aangevoerd.

3. De conclusie van eis gaat, voor zover mogelijk, vergezeld van alle door de verzoeker genoemde documenten en andere bewijsstukken of verwijst daarnaar. In de in artikel 10, lid 3, van het Protocol bedoelde gevallen bevat de conclusie van eis ook, voor zover mogelijk, informatie over de noodzaak van een verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.

ARTIKEL III.5

Conclusie van antwoord

1. De verweerder zendt de conclusie van antwoord schriftelijk toe aan de verzoeker en aan het scheidsgerecht via het Internationaal Bureau, binnen de door het scheidsgerecht vastgestelde termijn. De verweerder kan besluiten het antwoord op de in artikel I.5 bedoelde kennisgeving van arbitrage te beschouwen als een conclusie van antwoord, mits het antwoord op de kennisgeving van arbitrage ook voldoet aan de voorwaarden van lid 2 van dit artikel.

2. In de conclusie van antwoord wordt geantwoord op de punten in de conclusie van eis overeenkomstig artikel III.4, lid 2, punten a), b) en c), van dit aanhangsel. De conclusie van antwoord gaat, voor zover mogelijk, vergezeld van alle door de verweerder genoemde documenten en andere bewijsstukken of verwijst daarnaar. In de in artikel 10, lid 3, van het Protocol bedoelde gevallen bevat de conclusie van antwoord ook, voor zover mogelijk, informatie over de noodzaak van een verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.
3. In de conclusie van antwoord, of in een latere fase van de arbitrageprocedure, indien het scheidsgerecht beslist dat een vertraging door omstandigheden gerechtvaardigd is, kan de verweerder een reconventionele vordering instellen, mits het scheidsgerecht ter zake bevoegd is.
4. Artikel III.4, leden 2 en 3, is van toepassing op een reconventionele vordering.

ARTIKEL III.6

Bevoegdheid van het scheidsgerecht

1. Het scheidsgerecht beslist of het bevoegd is op basis van artikel 10, lid 2, of artikel 11, lid 2, van het Protocol of artikel 14 bis, lid 2 of 4, van de Overeenkomst.
2. In de in artikel 10, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen is het scheidsgerecht bevoegd om de kwestie te onderzoeken die aan het geschil ten grondslag ligt, zoals officieel ter beslechting op de agenda van het Gemengd Comité geplaatst overeenkomstig artikel 10, lid 1, van het Protocol.

3. In de in artikel 11, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen is het scheidsgerecht dat het hoofdgeding heeft behandeld, bevoegd om de evenredigheid van de betwiste compenserende maatregelen te onderzoeken, ook wanneer die maatregelen geheel of gedeeltelijk zijn genomen in het kader van een andere bilaterale overeenkomst op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt.
4. In de in artikel 14 bis, lid 2 en 4, van de Overeenkomst bedoelde gevallen heeft het scheidsgerecht een mandaat te onderzoeken of de vermeende moeilijkheden bewezen zijn en door de toepassing van de Overeenkomst worden veroorzaakt.
5. Een exceptie van onbevoegdheid van het scheidsgerecht wordt uiterlijk in de conclusie van antwoord ingediend of, in het geval van een reconventionele vordering, in het antwoord. Het feit dat een partij een arbiter heeft benoemd of aan zijn benoeming heeft deelgenomen, ontnemt haar niet het recht om een dergelijke exceptie op te werpen. De exceptie dat het geschil de bevoegdheden van het scheidsgerecht te buiten zou gaan, wordt opgeworpen zodra de kwestie waarvan wordt beweerd dat die zijn bevoegdheden te buiten gaat, tijdens de arbitrageprocedure aan de orde wordt gesteld. Het scheidsgerecht kan in ieder geval een na het verstrijken van de gestelde termijn opgeworpen exceptie toestaan, indien het van oordeel is dat er een geldige reden voor de vertraging was.
6. Het scheidsgerecht kan uitspraak doen over de in lid 5 bedoelde exceptie, hetzij door deze als een preliminaire vraag te behandelen, hetzij in de in het hoofdgeding gegeven beslissing.

ARTIKEL III.7

Andere schriftelijke opmerkingen

Het scheidsgerecht beslist, na raadpleging van de partijen, welke andere schriftelijke opmerkingen, naast de conclusie van eis en de conclusie van antwoord, de partijen moeten of kunnen indienen en stelt de termijn voor de indiening ervan vast.

ARTIKEL III.8

Termijnen

1. De door het scheidsgerecht vastgestelde termijnen voor de mededeling van de schriftelijke documenten, met inbegrip van de conclusie van eis en de conclusie van antwoord, mogen niet meer dan 90 dagen bedragen, tenzij de partijen anders overeenkomen.
2. Het scheidsgerecht neemt zijn definitieve beslissing binnen 12 maanden na de datum van zijn instelling. In uitzonderlijke omstandigheden waarin zich bijzondere moeilijkheden voordoen, kan het scheidsgerecht die termijn met ten hoogste drie maanden verlengen.
3. De in de leden 1 en 2 vastgelegde termijnen worden gehalveerd in de volgende gevallen:
  - a) op verzoek van de verzoeker of de verweerder, indien het scheidsgerecht binnen dertig dagen na dat verzoek, na de wederpartij te hebben gehoord, oordeelt dat de zaak spoedeisend is; of
  - b) indien de partijen dit overeenkomen.

4. In de in artikel 11, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen neemt het scheidsgerecht zijn definitieve beslissing binnen zes maanden na de datum waarop overeenkomstig artikel 11, lid 1, van het Protocol kennis is gegeven van de compenserende maatregelen.

5. In de in artikel 14 bis, leden 2 en 4, van de Overeenkomst bedoelde gevallen geeft het scheidsgerecht zijn definitieve beslissing binnen zes maanden na de datum van zijn instelling.

ARTIKEL III.9

Verwijzingen naar het Hof van Justitie van de Europese Unie

1. Overeenkomstig artikel 7 en artikel 10, lid 3, van het Protocol legt het scheidsgerecht geschillen voor aan het Hof van Justitie van de Europese Unie.

2. Het scheidsgerecht kan zich op elk moment van de procedure tot het Hof van Justitie van de Europese Unie wenden, mits het in staat is het juridische en feitelijke kader van de zaak en de rechtsvragen die deze opwerpt, nauwkeurig te omschrijven.

De procedure voor het scheidsgerecht wordt geschorst totdat het Hof van Justitie van de Europese Unie uitspraak heeft gedaan.

3. Elke partij kan het scheidsgerecht een met redenen omkleed verzoek sturen om het geschil naar het Hof van Justitie van de Europese Unie te verwijzen. Het scheidsgerecht wijst een dergelijk verzoek af indien het van oordeel is dat niet is voldaan aan de in lid 1 bedoelde voorwaarden voor een verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie. Indien het scheidsgerecht het verzoek van een partij om verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie afwijst, motiveert het zijn beslissing in de in het hoofdgeding gegeven beslissing.

4. Het scheidsgerecht verwijst een geschil naar het Hof van Justitie van de Europese Unie door middel van een kennisgeving. De kennisgeving bevat ten minste de volgende informatie:

- a) een korte beschrijving van het geschil;
- b) de betrokken rechtshandeling(en) van de Unie en/of de betrokken bepaling(en) van de Overeenkomst; en
- c) het Unierechtelijk begrip dat moet worden uitgelegd overeenkomstig artikel 7, lid 2, van het Protocol.

Het scheidsgerecht stelt de partijen in kennis van de verwijzing van een geschil naar het Hof van Justitie van de Europese Unie.

5. Het Hof van Justitie van de Europese Unie past naar analogie het reglement van orde toe dat van toepassing is op de uitoefening van zijn bevoegdheid om bij wijze van prejudiciële beslissing uitspraak te doen over de uitlegging van de Verdragen en de handelingen van de instellingen, organen en instanties van de Unie.

6. De gemachtigden en advocaten die op grond van de artikelen I.4, I.5, III.4 en III.5 gemachtigd zijn om de partijen voor het scheidsgerecht te vertegenwoordigen, zijn gemachtigd om de partijen voor het Hof van Justitie van de Europese Unie te vertegenwoordigen.

ARTIKEL III.10

Voorlopige maatregelen

1. In de in artikel 11, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen kan elke partij in elke fase van de arbitrageprocedure verzoeken om voorlopige maatregelen strekkende tot de opschorting van de compenserende maatregelen.
2. De verzoeken overeenkomstig lid 1 bevatten een duidelijke omschrijving van het voorwerp van het geschil en van de omstandigheden waaruit het spoedeisende karakter van het verzoek blijkt, alsmede de middelen, zowel feitelijk als rechtens, op grond waarvan de voorlopige maatregelen waartoe wordt geconcludeerd, op het eerste gezicht gerechtvaardigd voorkomen. Zij bevatten al het beschikbare bewijs en de bewijsaanbiedingen ter rechtvaardiging van de toekenning van de voorlopige maatregelen.
3. De partij die om voorlopige maatregelen verzoekt, zendt haar verzoek schriftelijk toe aan de wederpartij en aan het scheidsgerecht via het Internationaal Bureau. Het scheidsgerecht stelt een korte termijn vast waarbinnen die wederpartij schriftelijke opmerkingen kan indienen of mondelinge opmerkingen kan maken.
4. Het scheidsgerecht neemt binnen één maand na de indiening van het in lid 1 bedoelde verzoek een beslissing over de opschorting van de betwiste compenserende maatregelen indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:
  - a) het scheidsgerecht is op het eerste gezicht overtuigd van de gegrondheid van de zaak die is voorgelegd door de partij die in haar verzoek om voorlopige maatregelen verzoekt;
  - b) het scheidsgerecht is van oordeel dat, in afwachting van zijn definitieve beslissing, de partij die om voorlopige maatregelen verzoekt, ernstige en onherstelbare schade zou lijden indien de compenserende maatregelen niet worden opgeschort; en

- c) de schade die wordt berokkend aan de partij die om voorlopige maatregelen verzoekt door de onmiddellijke toepassing van de betwiste compenserende maatregelen, weegt zwaarder dan het belang bij een onmiddellijke en daadwerkelijke toepassing van die maatregelen.
5. De in artikel III.9, lid 2, tweede alinea, bedoelde opschorting van de procedure is niet van toepassing in procedures op grond van dit artikel.
6. Een door het scheidsgerecht overeenkomstig lid 4 genomen beslissing heeft slechts voorlopige werking en laat de beslissing ten gronde van het scheidsgerecht onverlet.
7. Tenzij in de door het scheidsgerecht overeenkomstig lid 4 van dit artikel genomen beslissing een eerdere datum voor het einde van de opschorting is vastgesteld, vervalt de opschorting wanneer de definitieve beslissing op grond van artikel 11, lid 2, van het Protocol wordt genomen.
8. Voor alle duidelijkheid: voor de toepassing van dit artikel houdt het scheidsgerecht bij het afwegen van de respectieve belangen van de partij die om de voorlopige maatregelen verzoekt en van de wederpartij rekening met de belangen van de personen en marktdeelnemers van de partijen, maar deze afweging houdt niet in dat aan deze personen of marktdeelnemers een procesbevoegdheid voor het scheidsgerecht wordt toegekend.

ARTIKEL III.11

Bewijsmateriaal

1. Elke partij verstrekt bewijs van de feiten die ten grondslag liggen aan haar eis of verweer.

2. Op verzoek van een partij of op eigen initiatief kan het scheidsgerecht de partijen om relevante informatie verzoeken die het noodzakelijk en passend acht. Het scheidsgerecht stelt een termijn vast waarbinnen de partijen op zijn verzoek moeten reageren.
3. Op verzoek van een partij of op eigen initiatief kan het scheidsgerecht bij alle bronnen alle informatie inwinnen die het passend acht. Het scheidsgerecht heeft ook het recht om het advies van deskundigen in te winnen wanneer het dat passend acht, met inachtneming van eventuele door de partijen overeengekomen voorwaarden.
4. Alle informatie die het scheidsgerecht uit hoofde van dit artikel heeft verkregen, wordt ter beschikking gesteld van de partijen en de partijen kunnen opmerkingen over die informatie indienen bij het scheidsgerecht.
5. Na het standpunt van de wederpartij te hebben ingewonnen, neemt het scheidsgerecht passende maatregelen om alle vragen van een partij in verband met de bescherming van persoonsgegevens, het beroepsgeheim en de gerechtvaardigde belangen van vertrouwelijkheid te behandelen.
6. Het scheidsgerecht stelt de toelaatbaarheid, relevantie en kracht van het overgelegde bewijsmateriaal vast.

ARTIKEL III.12

Hoorzittingen

1. Wanneer een hoorzitting moet plaatsvinden, stelt het scheidsgerecht, na de partijen te hebben geraadpleegd, de partijen ruim van tevoren in kennis van de datum, het tijdstip en de plaats van de hoorzitting.

2. De hoorzittingen zijn openbaar, tenzij het scheidsgerecht ambtshalve of op verzoek van partijen om gewichtige redenen anders beslist.
3. Van elke hoorzitting wordt een proces-verbaal opgesteld, dat wordt ondertekend door de voorzitter van het scheidsgerecht. Alleen dit proces-verbaal is authentiek.
4. Het scheidsgerecht kan besluiten de hoorzitting virtueel te houden overeenkomstig de praktijk van het Internationaal Bureau. De partijen worden tijdig van deze praktijk in kennis gesteld. In dergelijke gevallen zijn lid 1, op overeenkomstige wijze, en lid 3 van toepassing.

ARTIKEL III.13

Verzuim

1. Indien de verzoeker binnen de in dit aanhangsel of de door het scheidsgerecht vastgestelde termijn zonder geldige reden zijn conclusie van eis niet heeft ingediend, gelast het scheidsgerecht de afsluiting van de arbitrageprocedure, tenzij er openstaande vragen zijn waarover een uitspraak nodig kan zijn en indien het scheidsgerecht het passend acht dit te doen.

Indien de verweerder binnen de in dit aanhangsel of de door het scheidsgerecht vastgestelde termijn zonder geldige reden geen antwoord op de kennisgeving van arbitrage of geen conclusie van antwoord heeft ingediend, gelast het scheidsgerecht de voortzetting van de procedure, zonder ervan uit te gaan dat dit verzuim op zich aanvaarding van de beweringen van de verzoeker inhoudt.

De tweede alinea is ook van toepassing wanneer de verzoeker geen antwoord op een reconventionele vordering indient.

2. Indien een partij die naar behoren is opgeroepen overeenkomstig artikel III.12, lid 1, niet op een hoorzitting verschijnt en daarvoor geen geldige reden opgeeft, kan het scheidsgerecht de arbitrage voortzetten.

3. Indien een partij die door het scheidsgerecht naar behoren is verzocht om aanvullend bewijsmateriaal te verstrekken, zonder geldige reden nalaat dit binnen de gestelde termijn te doen, kan het scheidsgerecht uitspraak doen op basis van het bewijsmateriaal waarover het beschikt.

ARTIKEL III.14

Beëindiging van de procedure

1. Indien wordt aangetoond dat de partijen redelijkerwijs de mogelijkheid hebben gehad om hun argumenten naar voren te brengen, kan het scheidsgerecht de procedure beëindigen.

2. Het scheidsgerecht kan, indien het dit vanwege uitzonderlijke omstandigheden noodzakelijk acht, op eigen initiatief of op verzoek van een partij besluiten de procedure te allen tijde te heropenen voordat het een beslissing heeft genomen.

HOOFDSTUK IV

BESLISSING

ARTIKEL IV.1

Beslissingen

Het scheidsgerecht streeft ernaar zijn beslissingen bij consensus te nemen. Indien het echter onmogelijk blijkt om bij consensus een beslissing te nemen, wordt de beslissing van het scheidsgerecht met meerderheid van stemmen van de arbiters genomen.

ARTIKEL IV.2

Vorm en gevolgen van de beslissing van het scheidsgerecht

1. Het scheidsgerecht kan op verschillende tijdstippen afzonderlijke beslissingen over verschillende kwesties nemen.
2. Alle beslissingen worden schriftelijk genomen en met redenen omkleed. Zij zijn definitief en bindend voor de partijen.
3. De beslissing van het scheidsgerecht wordt ondertekend door de arbiters, bevat de datum waarop zij is genomen en vermeldt de plaats van arbitrage. Een kopie van de door de arbiters ondertekende beslissing wordt door het Internationaal Bureau aan de partijen toegezonden.

4. Het Internationaal Bureau maakt de beslissing van het scheidsgerecht openbaar.

Bij het openbaar maken van de beslissing van het scheidsgerecht neemt het Internationaal Bureau de toepasselijke regels inzake de bescherming van persoonsgegevens, het beroepsgeheim en de gerechtvaardigde belangen van vertrouwelijkheid in acht.

De in de tweede alinea bedoelde regels zijn identiek voor alle bilaterale overeenkomsten op de gebieden van de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt, alsmede voor de gezondheidsovereenkomst, de overeenkomst inzake de handel in landbouwproducten en de overeenkomst betreffende de regelmatige financiële bijdrage van Zwitserland. Voor de toepassing van de Overeenkomst stelt het Gemengd Comité door middel van een besluit die regels vast en actualiseert die.

5. De partijen leven alle beslissingen van het scheidsgerecht onverwijld na.

6. In de in artikel 10, lid 2, van het Protocol bedoelde gevallen stelt het scheidsgerecht, na het advies van de partijen te hebben ingewonnen, in de beslissing ten gronde een redelijke termijn vast om gevolg te geven aan zijn beslissing overeenkomstig artikel 10, lid 5, van het Protocol, rekening houdend met de interne procedures van de partijen.

ARTIKEL IV.3

Toepasselijk recht, uitleggingsregels, bemiddelaar

1. Het toepasselijke recht bestaat uit de Overeenkomst, de rechtshandelingen van de Unie waarnaar in de Overeenkomst wordt verwezen, alsmede alle andere regels van internationaal recht die relevant zijn voor de toepassing van die instrumenten.

2. Het scheidsgerecht beslist overeenkomstig de in artikel 7 van het Protocol bedoelde uitleggingsregels.
3. Eerdere beslissingen van een geschillenbeslechtsorgaan met betrekking tot de evenredigheid van compenserende maatregelen in het kader van een andere bilaterale overeenkomst als bedoeld in artikel 11, lid 1, van het Protocol zijn bindend voor het scheidsgerecht.
4. Het scheidsgerecht mag niet als bemiddelaar of *ex aequo et bono* beslissen.

ARTIKEL IV.4

Onderling overeengekomen oplossing of andere redenen om de procedure te beëindigen

1. De partijen kunnen te allen tijde onderling een oplossing voor hun geschil overeenkomen. Zij delen die oplossing gezamenlijk mee aan het scheidsgerecht. Indien de oplossing ingevolge de desbetreffende interne procedures van een van beide partijen goedkeuring vergt, verwijst de kennisgeving naar dat vereiste en wordt de arbitrageprocedure opgeschort. Indien een dergelijke goedkeuring niet is vereist, of nadat is kennisgegeven van de afronding van die interne procedures, wordt de arbitrageprocedure beëindigd.
2. Indien de verzoeker in de loop van de procedure het scheidsgerecht schriftelijk mededeelt dat hij de procedure niet wenst voort te zetten en indien de verweerder op de datum van ontvangst van die mededeling door het scheidsgerecht nog geen stappen in de procedure heeft ondernomen, vaardigt het scheidsgerecht een beschikking uit waarin de beëindiging van de procedure officieel wordt vastgelegd. Het scheidsgerecht beslist over de kosten die ten laste komen van de verzoeker, indien dit door het gedrag van die partij gerechtvaardigd lijkt.

3. Indien het scheidsgerecht, voordat het een beslissing heeft genomen, tot de conclusie komt dat voortzetting van de procedure zinloos of onmogelijk is geworden om een andere dan de in de leden 1 en 2 bedoelde redenen, stelt het scheidsgerecht de partijen in kennis van zijn voornemen om een beschikking tot beëindiging van de procedure uit te vaardigen.

De eerste alinea is niet van toepassing wanneer er openstaande vragen zijn waarover mogelijk een uitspraak moet worden gedaan en indien het scheidsgerecht dit passend acht.

4. Het scheidsgerecht doet de partijen een kopie toekomen van de beschikking tot beëindiging van de arbitrageprocedure of van de in onderlinge overeenstemming tussen de partijen genomen beslissing, ondertekend door de arbiters. Artikel IV.2, leden 2 tot en met 5, is van toepassing op arbitrale beslissingen die in onderlinge overeenstemming tussen de partijen worden genomen.

ARTIKEL IV.5

Correctie van de beslissing van het scheidsgerecht

1. Binnen dertig dagen na ontvangst van de beslissing van het scheidsgerecht kan een partij, door middel van een kennisgeving aan de wederpartij en aan het scheidsgerecht via het Internationaal Bureau, het scheidsgerecht verzoeken eventuele fouten in de berekening, materiële of typografische fouten, of soortgelijke fouten of weglatingen in de tekst van de beslissing van het scheidsgerecht te corrigeren. Indien het scheidsgerecht het verzoek gegrond acht, voert het de correctie binnen 45 dagen na ontvangst van dat verzoek uit. Het verzoek heeft geen opschortend effect op de in artikel IV.2, lid 6, bedoelde termijn.

2. Het scheidsgerecht kan binnen dertig dagen na de mededeling van zijn beslissing op eigen initiatief de in lid 1 bedoelde correcties aanbrengen.
3. De in lid 1 van dit artikel bedoelde correcties worden schriftelijk aangebracht en maken integrerend deel uit van de beslissing. Artikel IV.2, leden 2 tot en met 5, is van toepassing.

ARTIKEL IV.6

Honoraria van arbiters

1. De in artikel IV.7 bedoelde honoraria zijn redelijk, waarbij rekening wordt gehouden met de complexiteit van de zaak, de tijd die de arbiters eraan hebben besteed en alle andere relevante omstandigheden.
2. Er wordt een lijst van dagelijkse vergoedingen en maximum- en minimumaantallen uren, die identiek is voor alle bilaterale overeenkomsten op de gebieden die verband houden met de interne markt waaraan Zwitserland deelneemt, alsmede voor de gezondheidsovereenkomst, de overeenkomst inzake de handel in landbouwproducten en de overeenkomst betreffende de regelmatige financiële bijdrage van Zwitserland, opgesteld en indien nodig geactualiseerd. Voor de toepassing van de Overeenkomst stelt het Gemengd Comité door middel van een besluit die lijst vast en actualiseert die.

ARTIKEL IV.7

Kosten

1. Elke partij draagt haar eigen kosten en de helft van de kosten van het scheidsgerecht.

2. Het scheidsgerecht stelt zijn kosten vast in zijn beslissing ten gronde. Deze kosten omvatten alleen:

- a) de honoraria van de arbiters, die voor elke arbiter afzonderlijk moeten worden vermeld en door het scheidsgerecht zelf moeten worden vastgesteld overeenkomstig artikel IV.6;
- b) de reis- en verblijfkosten en andere uitgaven van de arbiters; en
- c) de honoraria en kosten van het Internationaal Bureau.

3. De in lid 2 bedoelde kosten zijn redelijk, waarbij rekening wordt gehouden met het litigieuze bedrag, de complexiteit van het geschil, de tijd die de arbiters en eventuele door het scheidsgerecht aangestelde deskundigen eraan hebben besteed, en andere relevante omstandigheden.

ARTIKEL IV.8

Consignatie

- 1. Bij aanvang van de arbitrage kan het Internationaal Bureau de partijen verzoeken als voorschot op de in artikel IV.7, lid 2, bedoelde kosten gelijke bedragen in consignatie te geven.
- 2. Tijdens de arbitrageprocedure kan het Internationaal Bureau de partijen verzoeken extra bedragen in consignatie te geven in aanvulling op de in lid 1 bedoelde bedragen.

3. Alle overeenkomstig dit artikel door de partijen in consignatie gegeven bedragen worden betaald aan het Internationaal Bureau, dat deze aanwendt ter dekking van de werkelijk gemaakte kosten, waaronder met name de honoraria betaald aan de arbiters en het Internationaal Bureau.

HOOFDSTUK V

SLOTBEPALINGEN

ARTIKEL V.1

Wijzigingen

Het Gemengd Comité kan bij besluit wijzigingen van dit aanhangsel vaststellen.
